

Бути собою: як народжується інклюзивне суспільство Man selbst sein: Wie eine inklusive Gesellschaft entsteht	6
«Приймати навіть без повного розуміння». Розмова з Оксаною Драчковською про інклюзію та літературу „Annehmen und lieben, auch ohne vollkommenes Verstehen.“ Ein Gespräch mit Oksana Dratschkowska über Inklusion und Literatur	12
Наталія Лютікова: Ми не маємо права втратити наших дітей з Криму! Natalija Ljutikowa: Wir haben kein Recht, unsere Kinder aus der Krim zu verlieren!	16
10 років УАКС 10 Jahre UAKS	20
Квітнути на чужині: як живуть українські ЛГБТК+ за кордоном In der Fremde aufblühen: Wie ukrainische LGBTQ+ im Ausland leben	24
«Плекайте мову, як парость виноградної лози» – українська ГО в місті виноградарів „Pfllegt die Sprache wie einen jungen Rebstock“ der ukrainische Verein in der Stadt der Winzer	30
Easy newstime x Ukraine журналістика, яка об'єднує людей easy newstime x Ukraine: Journalismus, der Menschen verbindet	34
Чотири хвилини в Арцизі Vier Minuten in Arzys	38
Життя у спектрі: Інакшість як суперсила Leben im Spektrum: Anderssein als Superkraft	42
Драг як інша версія себе Drag als Alter Ego	46
Почути Крим: вечір пам'яті, культури та живих історій у Штутгарті Die Krim hören: Ein Abend der Erinnerung, Kultur und Geschichten in Stuttgart	50
Євробачення 2026 – чи ми досі united by music? ESC 2026 – Sind wir immer noch united by music?	54
Павло Гудімов: «Україна – ресурсна країна, але ми не навчилися себе показувати» Pavlo Hudimov: «Die Ukraine ist ein ressourcenreiches Land, aber wir lernen erst, uns zu präsentieren»	60
Ukrainian Magic Cube Проект <i>Ukrainian Magic Cube</i>	66
Книжкова порада Lesetipp	68
Комікс Comic	70

Текст: Ксенія Фукс, Галина Коман

Фото: INTERAKT Initiative e.V., Superhumans Center

Ілюстрації: Анастасія Молдаван

БУТИ СОБОЮ: ЯК НАРОДЖУЄТЬСЯ ІНКЛЮЗИВНЕ СУСПІЛЬСТВО

Інклюзія сьогодні дедалі менше залишається абстрактним поняттям чи політичним терміном. Для України ця тема після початку війни набула нового змісту. Повернення ветеранів, людей із пораненнями та новими потребами змінює не лише медицину чи міський простір, а й наше уявлення про рівність, гідність і право бути собою.

Ми поговорили з двома жінками, які працюють над цими змінами з різних боків. **Вікторія Вітренко**, співзасновниця культурної ініціативи **INTERAKT Initiative e.V.**, досліджує інклюзію через мистецтво, культурну участь і суспільний діалог. **Ольга Руднева**, генеральна директорка **Superhumans Center**, щодня бачить, як після важких поранень починається інший шлях — не лише фізичного відновлення, а й повернення людини до активного життя в суспільстві.

INTERAKT!

ІНКЛЮЗІЯ ЯК ПРОЦЕС, А НЕ СТАН

Вікторія Вітренко працює на перетині мистецтва та поєднує у своїй роботі теми інклюзії, гендеру, міграції, інвалідності, мистецтва й тіла. „Ми заснували INTERAKT у 2017 році. Тоді ми були двома музикантками й відчували, що бракує обміну між мистецтвом та іншими дисциплінами. Нас цікавило, як можна обговорювати суспільно й політично важливі теми через мистецтво, тому від самого початку ми працювали міждисциплінарно. Саме з цих соціально-політичних питань ми природно прийшли до теми участі. Для мене інклюзія — це один з її аспектів, а не окрема тема, яку можна просто додати до проекту. Якщо серйозно замислюватися над суспільною участю, неминуче постає питання: як забезпечити рівний доступ для якомога більшої кількості людей?“, — розповідає Вікторія.

Протягом багатьох років члени організації навчалися, відвідували семінари та співпрацювали з різними інституціями. І зрозуміли, що повна участь для всіх — це певною мірою утопія. Не через брак доброї волі, а тому, що люди мають дуже різні потреби. Те, що підходить людині з порушенням зору, не обов'язково буде корисним для людини з когнітивними особливостями. Доступність для користувачів жестової мови може не відповідати потребам людей із РДУГ. За кожною формою участі стоять свої вимоги й окремі структури. „Тому інклюзія для мене — не кінцева мета, а постійний процес. Ми знову і знову маємо запитувати себе: кого ми вже охоплюємо, кого ще ні та які бар'єри залишаються“, — наголошує Вікторія.

На початку кожного проекту команда ставить собі питання: для кого це створюється? Різні групи потребують різних підходів. Комунікація для людей із порушенням слуху відрізняється від комунікації для молоді чи людей старшого віку. Тому ще на етапі концепції продумується, як знайти саме тих людей, для яких створюється проект. Це складніше, ніж здається.

Text: Kseniya Fuchs, Galyna Koman

Foto: INTERAKT Initiative e.V., Superhumans Center

Illustration: Anastasiia Moldavan

MAN SELBST SEIN: WIE EINE INKLUSIVE GESELLSCHAFT ENTSTEHT

Inklusion ist heute immer weniger ein abstrakter Begriff oder ein politischer Fachbegriff. Für die Ukraine hat dieses Thema seit Beginn des Krieges eine neue Bedeutung erhalten. Die Rückkehr von Veteran:innen, Menschen mit Verletzungen und neuen Bedürfnissen verändert nicht nur das Gesundheitswesen oder den öffentlichen Raum, sondern auch unser Verständnis von Gleichberechtigung, Menschenwürde und dem Recht, man selbst zu sein.

Wir haben mit zwei Frauen gesprochen, die diesen Wandel aus unterschiedlichen Perspektiven mitgestalten. **Viktorii Vitrenko**, Mitbegründerin der Kulturinitiative **INTERAKT Initiative e. V.**, beschäftigt sich mit Inklusion durch Kunst, kulturelle Teilhabe und den gesellschaftlichen Dialog. **Olga Rudnieva**, Geschäftsführerin des **Superhumans Center**, erlebt täglich, wie nach schweren Kriegsverletzungen nicht nur körperliche Rehabilitation, sondern auch der Weg zurück in ein selbstbestimmtes Leben beginnt.

INKLUSION ALS PROZESS, NICHT ALS ZUSTAND

Viktorii Vitrenko arbeitet an der Schnittstelle von Kunst und gesellschaftlichem Engagement und verbindet in ihrer Arbeit Themen wie Inklusion, Teilhabe, Gender, Migration, Kunst und Körper.

„Wir haben INTERAKT 2017 gegründet. Damals waren wir zwei Musikerinnen und hatten das Gefühl, dass es zu wenig Austausch zwischen den Künsten und anderen Disziplinen

gibt. Uns interessierte, wie man gesellschaftlich und politisch relevante Themen auf künstlerischer Ebene diskutieren kann. So sind wir ganz organisch zur Frage der Teilhabe gekommen. Für mich ist Inklusion ein Aspekt dessen und kein zusätzliches Thema, das man einem Projekt einfach anhängen kann.

Wenn man sich ernsthaft mit gesellschaftlicher Teilhabe beschäftigt, stellt sich zwangsläufig die Frage: Wie können möglichst viele Menschen gleichberechtigt teilhaben?“

Über viele Jahre hinweg bildete sich das Team

weiter, besuchte Workshops und arbeitete mit unterschiedlichen Institutionen zusammen. Dabei wurde deutlich, dass vollständige Teilhabe für alle in gewisser Weise eine Utopie bleibt — nicht aus mangelndem Willen, sondern weil

Menschen sehr unterschiedliche Bedürfnisse haben. Was für eine Person mit Sehbehinderung funktioniert, hilft einer Person mit kognitiven Einschränkungen nicht unbedingt. Was für Menschen mit Gebärdensprachdolmetschung zugänglich ist, entspricht möglicherweise nicht den Bedürfnissen von Menschen mit ADHS. „Deshalb ist Inklusion für mich kein Ziel, das man irgendwann erreicht und abhaken kann. Es ist ein fortlaufender Prozess. Wir müssen uns immer wieder fragen: Wen erreichen wir bereits, wen noch nicht und welche Barrieren bestehen weiterhin?“, betont Vitrenko.

Zu Beginn jedes Projekts stellt sich das Team daher die Frage: Für wen ist dieses Angebot gedacht? Unterschiedliche Zielgruppen benötigen unterschiedliche Zugänge, Kommunikationsformen und Strukturen. Besonders bei partizipativen Projekten braucht es Zeit, verlässliche Partner:innen und die richtigen Kommunikationswege.

Особливо в партисипативних проєктах потрібні час, надійні партнери та правильні канали комунікації. Вікторія наводить у приклад нинішній проєкт «Second Skin», у якому досліджується, що одяг говорить про ідентичність і як через моду можна створювати участь і доступність: „Одяг стосується кожного, але не

всі мають однакові можливості – наприклад, люди, які користуються колісними кріслами, або люди із сенсорними чи когнітивними особливостями. Тому ми об'єднуємо дизайнерів і учасників у тандеми. Разом вони створюють одяг, який робить видимими індивідуальні потреби та ідентичності. Проєкт супроводжують воркшопи з історії моди, сталого розвитку, адаптивної моди та інклюзивного дизайну. Нас насамперед цікавить, як одяг може стати засобом самовираження та участі”.

Працюючи водночас в Німеччині та Україні, Вітренко бачить глибоку суспільну трансформацію: „Контекст, у якому зараз відбуваються зміни в Україні, є трагічним. Через війну питання інклюзії та участі постало з новою гостротою. Є багато ветеранів і постраждалих від війни, багато молодих людей, які втратили кінцівки або живуть із наслідками тяжких поранень. Як суспільство ми маємо відповідати на запитання: як знову зробити цих людей природною частиною нашого спільного життя? Тут важливу роль відіграють мистецтво й культура. Вони створюють простір для зустрічей, роблять людей видимими та дають голос тим, чий досвід часто залишається непоміченим. Мистецтво не може замінити політичних рішень, але здатне показати, де існують прогалини і які зміни необхідні. У цьому сенсі Німеччина сьогодні справді може дещо перейняти від України. Для нас інклюзія стала частиною повсякденної реальності. Йдеться не про чужих людей, а про друзів, родичів, сусідів і колег, які живуть із наслідками війни. Вони є невіддільною частиною нашого суспільства, і ми всі несемо відповідальність за створення необхідних для них умов.”

Als Beispiel nennt Vitrenko das aktuelle Projekt „Second Skin“, das untersucht, was Kleidung über Identität aussagt und wie Mode Teilhabe ermöglichen kann. „Kleidung betrifft jeden Menschen, aber nicht alle haben die gleichen Möglichkeiten – etwa Menschen, die einen Rollstuhl nutzen, oder Menschen mit sensorischen oder kognitiven Einschränkungen. Deshalb bringen wir Designer:innen mit Teilnehmenden in Tandems zusammen. Gemeinsam entwickeln sie Kleidungsstücke, die individuelle Bedürfnisse und Identitäten sichtbar machen. Begleitet wird das Projekt von Workshops zu Modegeschichte, Nachhaltigkeit, adaptiver Mode und inklusivem Design. Uns interessiert vor allem die Frage, wie Kleidung zu einem Ausdruck von Persönlichkeit und Teilhabe werden kann.“

Durch ihre Arbeit in Deutschland und der Ukraine beobachtet Viktoriia derzeit eine tiefgreifende gesellschaftliche Transformation: „Der Kontext, in dem diese Veränderungen in der Ukraine stattfinden, ist tragisch. Durch den Krieg stellt sich die Frage nach Inklusion und Teilhabe mit neuer Dringlichkeit. Es gibt viele Veteran:innen und Kriegsversehrte, viele junge Menschen, die Gliedmaßen verloren haben oder mit den Folgen schwerer Verletzungen leben müssen. Als Gesellschaft müssen wir uns fragen: Wie können wir diese Menschen wieder in unser gemeinsames Leben einbeziehen? Dabei spielen Kunst und Kultur eine wichtige Rolle. Sie schaffen Räume für Begegnungen, machen Menschen sichtbar und geben jenen eine Stimme, deren Erfahrungen oft übersehen werden. Kunst kann politische Entscheidungen nicht ersetzen, aber sie kann zeigen, wo Lücken bestehen und welche Veränderungen notwendig sind. In diesem Sinne kann Deutschland heute tatsächlich etwas von der Ukraine lernen. Für uns ist Inklusion ein Teil unserer gelebten Realität geworden. Es geht nicht um fremde Menschen, sondern um Freunde, Familienmitglieder, Nachbarn und Kolleginnen und Kollegen, die mit den Folgen des Krieges leben. Sie gehören selbstverständlich zu unserer Gesellschaft, und wir alle tragen die Verantwortung, die notwendigen Strukturen für sie zu schaffen.“

ПІСЛЯ ТРАВМИ: ШЛЯХ ДО НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ

Там, де культура осмислює участь, медицина змушена працювати з її наслідками буквально. Саме тут інклюзія перестає бути концепцією і стає процесом повернення людини до життя.

Superhumans Center — один із центрів, де ця трансформація проявляється найчіткіше. Це простір, де люди після поранень, ампутацій і втрат не лише отримують протез чи медичну допомогу, а й проходять шлях переосмислення власного життя. «Ми більше не можемо просто дати людині протез і вважати, що на цьому все закінчується», — пояснює Ольга Руднева. Переважна більшість пацієнтів центру — це ветерани та військові, але є й цивільні, які втратили домівки або змушені починати життя заново. Для всіх них питання відновлення не зводиться до фізичної реабілітації.

Йдеться про нові ролі, нові цілі і нову ідентичність у суспільстві, яке також змінюється разом із ними. Тому робота центру виходить далеко за межі медицини: поруч із хірургами, протезистами і фізичними терапевтами працюють психологи, соціальні працівники, кар'єрні консультанти. Іноді це означає допомогти людині скласти перше резюме, знайти роботу або почати власну справу. Іноді — підтримати родину, яка також має адаптуватися до нової реальності.

Попри дуже широке значення слова „інклюзія“ для Ольги йдеться насамперед про фізичний простір та безбар'єрність. На її думку, міста, транспорт і громадські сервіси мають бути продумані так, щоб люди з пораненнями чи інвалідністю могли вільно ними користуватися. Але інклюзія — це не лише про інфраструктуру. Це також про прийняття людей на роботі, у навчанні та повсякденному спілкуванні. „І це, мабуть, навіть складніше завдання. Сьогодні Україна вчиться жити в новій реальності. Ми маємо враховувати потреби людей з порушеннями слуху, зору, мобільності. Серед них — військові, цивільні, діти, які отримали інвалідність унаслідок війни. Тому наше спільне завдання — навчитися взаємодіяти одне з одним природно, з повагою та без упереджень.“

NACH DEM TRAUMA: DER WEG IN EINE NEUE NORMALITÄT

Dort, wo Kultur über Teilhabe nachdenkt, ist die Medizin gezwungen, mit ihren ganz konkreten Folgen zu arbeiten. Hier hört Inklusion auf, ein Konzept zu sein, und wird zu einem Prozess der Rückkehr ins Leben.

Das Superhumans Center ist einer der Orte, an denen sich diese Transformation besonders deutlich zeigt. Menschen mit Verletzungen, Amputationen und schweren Verlusten erhalten hier nicht nur Prothesen oder medizinische Versorgung, sondern durchlaufen einen Prozess der Neuorientierung und des Wiederaufbaus ihres Lebens. „Wir können einem Menschen nicht einfach eine Prothese geben und davon ausgehen, dass damit alles erledigt ist“, erklärt Olga Rudnieva. Die meisten Patient:innen sind Veteran:innen und Soldat:innen. Doch auch Zivilisten, die ihr Zuhause verloren haben oder ihr Leben von Grund auf neu beginnen müssen, werden hier behandelt. Für sie alle bedeutet Rehabilitation weit mehr als körperliche Genesung.

Es geht um neue Rollen, neue Ziele und eine neue Identität in einer Gesellschaft, die sich gemeinsam mit ihnen verändert. Deshalb reicht die Arbeit des Zentrums weit über die Medizin hinaus: Neben Chirurgen und Prothetiker:innen arbeiten Psycholog:innen, Sozialarbeiter:innen und Berufsberater:innen. Manchmal bedeutet das, jemandem beim Schreiben des ersten Lebenslaufs zu helfen, eine Arbeitsstelle zu finden oder ein eigenes Unternehmen zu gründen. Manchmal geht es darum, die Familien zu begleiten, die sich ebenfalls an eine neue Realität anpassen müssen.

Für Rudnieva bedeutet Inklusion vor allem Barrierefreiheit und Gestaltung physischer Räume. Städte, Verkehrssysteme und öffentliche Dienstleistungen müssten so geplant sein, dass Menschen mit Verletzungen oder Behinderungen sie selbstverständlich nutzen können. Doch Inklusion gehe weit über Infrastruktur hinaus. „Wir lernen heute, in einer neuen Realität zu leben. Wir müssen die Bedürfnisse von Menschen mit Hör-, Seh- oder Mobilitätseinschränkungen berücksichtigen. Unter ihnen sind Soldat:innen, Zivilisten und Kinder, die infolge des Krieges eine Behinderung erlitten haben. Unsere gemeinsame Aufgabe besteht darin, natürlich, respektvoll und ohne Vorurteile miteinander umzugehen. Es ist wichtig, dass niemand allein über seine Behinderung definiert wird. Hinter jeder Geschichte steht ein Mensch mit eigenen Erfahrungen, Wünschen und Möglichkeiten. Deshalb beginnt Inklusion mit der Kultur der Begegnung und der Fähigkeit, im anderen zuerst den Menschen zu sehen.“

superhumans Center

Дуже важливо, щоб людина не почувалася визначеною лише своєю інвалідністю. За кожною історією стоїть особистість, власний досвід, прагнення та можливості. Саме тому інклюзія починається з культури спілкування й уміння бачити в людині насамперед людину.”

Руднева наголошує: зміни в українському суспільстві вже помітні, але вони нерівномірні. „Найпомітніше це у великих містах, де люди звикають до нової реальності, а бізнес починає створювати можливості для працевлаштування та активної участі людей з інвалідністю в суспільному житті. Ми вже бачимо позитивні зміни, але головне — розуміти, що це довгий процес, який ми проходимо разом“.

Велику роль відіграють самі пацієнти, яких у центрі називають «супери». Вони власним прикладом демонструють, що інвалідність не визначає людину і не обмежує її можливості для розвитку чи самореалізації. Таких історій дуже багато. Ольга ділиться: „Сьогодні ми виписали двох братів із Херсона, які отримали важкі поранення під час обстрілу, коли мама везла їх на заняття з шахів. Один хлопчик втратив стопу, молодший — ногу. Під час їхньої реабілітації в родині народилася третя дитина. Сьогодні вони стоять на власних ногах і самі називають свою історію історією успіху. Мене також надихає історія Дениса, який після високої ампутації обох ніг і руки почув від лікарів, що ніколи не зможе ходити. Сьогодні він є частиною команди Superhumans, тестує протези й пересувається без тростини. Ще один наш пацієнт із подвійною високою ампутацією поставив собі за мету не порівнювати життя «до» і «після», а досягти того, чого раніше не робив. За кілька тижнів він планує перепливти одне з озер Італії у відкритій воді. Саме такі історії показують, наскільки сильними можуть бути люди. І найцінніше те, що подібні приклади ми бачимо практично щотижня.“

У роботі з пацієнтами Superhumans постійно повторюється одна логіка: відновлення — це не момент, а шлях. І найважливішою його частиною стає не лише медичний результат, а відчуття можливості знову бути серед інших. „Ми чесно говоримо: так, як раніше, вже не буде. Але водночас життя не закінчилося. Воно буде іншим і дуже часто може бути не менш змістовним, успішним і щасливим, ніж до травми. Ми багато говоримо про посттравматичне зростання — здатність не лише відновитися після травми, а й відкрити в собі нові можливості та сенси. У цьому допомагає не тільки професійна команда, а й сила прикладу інших пацієнтів. Людина, яка щойно приїхала після травми, бачить когось із таким самим пораненням, але вже через кілька місяців відновлення: того, хто робить перші кроки, займається спортом чи повертається до роботи. І тоді виникає дуже важлива думка: якщо він зміг, то і я зможу. Успіх одного стає надією для іншого. Коли людина бачить десятки таких історій навколо себе, вона починає вірити, що й у неї все вийде. І дуже часто саме з цієї віри починається справжнє відновлення.“

Ольга сподівається, що після перемоги Україна

стане країною, де доступність і безбар'єрність будуть не винятком, а нормою, де кожна людина матиме можливість реалізувати себе незалежно від життєвих обставин. „Я завжди кажу, що ніколи в житті не робила нічого цікавішого за Superhumans. Насправді цього центру взагалі не мало б існувати. Якби не було війни, його б ніколи не створили, і це був би найкращий сценарій для всіх нас. Але потреба виникла, і ми почали шукати рішення. Коли з'являється новий виклик, ти не думаєш, наскільки він великий. Ти бачиш проблему і питаєш себе: хто може її вирішити? Якщо немає нікого іншого, значить, будемо робити самі. Разом із командою. Наша мета значно більша, ніж створення окремих центрів. Ми хочемо допомогти змінити підходи в системі охорони здоров'я України — перейти від моделі, яка лише реагує на проблему, до моделі, що допомагає людині комплексно її вирішувати. А якщо говорити про супергероїв, то вони для мене щодня поруч. Це наші пацієнти — люди, які після найважчих випробувань знаходять у собі сили починати життя заново. Ми не можемо зупинити обстріли чи змінити обставини війни. Але можемо вирішувати ті завдання, які стоять перед нами. І поки ми живі та маємо сили.“

Інклюзія в цій історії не має фінальної точки. Вона не є проектом, який можна завершити. Це процес, у якому суспільство постійно переглядає власні межі і вчиться розширювати їх. І, можливо, найважливіше тут не відповіді, а сам рух: від ізоляції до участі, від невидимості до присутності, від окремих історій до спільного простору, у якому ці історії можуть існувати поруч ■

Rudnieva betont, dass der gesellschaftliche Wandel in der Ukraine bereits sichtbar ist, wenn auch nicht überall gleichermaßen. „Am deutlichsten zeigt er sich in den großen Städten. Die Menschen gewöhnen sich an die neue Realität, und Unternehmen beginnen, Möglichkeiten für Beschäftigung und gesellschaftliche Teilhabe von Menschen mit Behinderungen zu schaffen. Wir sehen bereits positive Veränderungen, aber wir müssen verstehen, dass dies ein langer Weg ist, den wir gemeinsam gehen.“

Eine wichtige Rolle spielen dabei die Patient:innen selbst, die im Zentrum „Supers“ genannt werden. Mit ihrem Beispiel zeigen sie, dass eine Behinderung einen Menschen weder definiert noch seine Möglichkeiten zur Entwicklung und Selbstverwirklichung begrenzt. Von solchen Geschichten gibt es viele. „Heute haben wir zwei Brüder aus Cherson entlassen, die bei einem Beschuss schwer verletzt wurden, als ihre Mutter sie zum Schachunterricht brachte. Einer verlor einen Fuß, der anderer ein Bein. Während ihrer Rehabilitation wurde in der Familie ein drittes Kind geboren. Heute stehen beide wieder auf eigenen Beinen und nennen ihre Geschichte selbst eine Erfolgsgeschichte. Mich inspiriert auch Denis, der nach einer beidseitigen hohen Beinamputation und der Amputation eines Arms von Ärzten hörte, dass er nie wieder gehen würde. Heute ist er Teil unseres Teams, testet Prothesen und bewegt sich ohne Gehstock fort. Ein anderer Patient mit einer beidseitigen hohen Amputation hat sich vorgenommen, sein Leben nicht in ein ‚Davor‘ und ‚Danach‘ einzuteilen, sondern Dinge zu erreichen, die er früher nie getan hat. In wenigen Wochen will er eines der italienischen Seen im Freiwasser durchschwimmen. Solche Geschichten zeigen, wie stark Menschen sein können. Und das Wertvollste ist, dass wir solche Beispiele fast jede Woche erleben.“

In der Arbeit mit den Patient:innen wiederholt sich immer dieselbe Erfahrung: Genesung ist kein Moment, sondern ein Weg. Der wichtigste Teil dieses Weges ist nicht allein das medizinische Ergebnis, sondern das Gefühl, wieder Teil des Lebens und der Gemeinschaft zu sein. „Wir sprechen offen darüber: So wie früher wird es nicht mehr sein. Aber das Leben ist nicht zu Ende. Es wird anders sein – und sehr oft nicht weniger erfüllt, erfolgreich und glücklich als vor der Verletzung. Wir sprechen viel über posttraumatisches Wachstum – über die Fähigkeit, nach einer traumatischen Erfahrung nicht nur wieder aufzustehen, sondern neue Möglichkeiten und einen neuen Sinn zu entdecken. Dabei hilft nicht nur unser professionelles Team, sondern auch die Kraft der Beispiele anderer Patient:innen. Jemand, der gerade erst nach einer Verletzung zu uns kommt, sieht Menschen mit ähnlichen Verletzungen, die wenige Monate weiter auf ihrem Weg sind: Menschen, die ihre ersten Schritte machen, wieder Sport treiben oder an ihren Arbeitsplatz zurückkehren. Dann entsteht ein entscheidender Gedanke: Wenn er es geschafft hat, dann kann ich es auch. Der Erfolg des Einen wird zur Hoffnung des Anderen. Und oft beginnt genau mit dieser Hoffnung die eigentliche Genesung.“

Rudnieva hofft, dass die Ukraine nach dem Sieg ein Land wird, in dem Barrierefreiheit und Zugänglichkeit keine Ausnahme, sondern selbstverständlich sind und jeder Mensch die Möglichkeit hat, sich unabhängig von seinen Lebensumständen zu entfalten. „Ich sage immer, dass ich in meinem Leben nichts Spannenderes gemacht habe als Superhumans. Eigentlich hätte dieses Zentrum niemals existieren dürfen. Ohne den Krieg wäre es nie gegründet worden – und das wäre das beste Szenario für uns alle gewesen. Aber der Bedarf entstand, und wir begannen nach Lösungen zu suchen. Wenn eine neue Herausforderung auftaucht, denkt man nicht darüber nach, wie groß sie ist. Man sieht das Problem und fragt sich: Wer kann es lösen? Wenn es niemanden gibt, dann machen wir es eben selbst – gemeinsam als Team. Unser Ziel ist viel größer als die Gründung einzelner Zentren. Wir wollen dazu beitragen, das ukrainische Gesundheitssystem zu verändern – weg von einem System, das lediglich auf Probleme reagiert, hin zu einem System, das Menschen dabei unterstützt, diese ganzheitlich zu bewältigen. Und wenn wir über Superhelden sprechen, dann sind sie für mich jeden Tag ganz nah. Es sind unsere Patient:innen – Menschen, die nach den schwersten Prüfungen die Kraft finden, ihr Leben neu zu beginnen. Wir können die Angriffe nicht stoppen und die Umstände des Krieges nicht verändern. Aber wir können die Aufgaben lösen, die vor uns liegen. Solange wir leben und die Kraft dazu haben.“

Inklusion hat in dieser Geschichte keinen Endpunkt. Sie ist kein Projekt, das abgeschlossen werden kann. Sie ist ein fortlaufender Prozess, in dem eine Gesellschaft ihre eigenen Grenzen immer wieder neu verhandelt und erweitert. Vielleicht sind dabei nicht die Antworten das Wichtigste, sondern die Bewegung selbst: von der Isolation zur Teilhabe, von der Unsichtbarkeit zur Präsenz und von einzelnen Geschichten zu einem gemeinsamen Raum, in dem all diese Geschichten nebeneinander bestehen können ■

♥ «Приймати навіть без повного розуміння».
Розмова з Оксаною Драчковською про інклюзію та літературу

Текст: Ганна Гнедкова
Фото: Оксана Драчковська

Оксана Драчковська – українська авторка і мама, одна з небагатьох, хто порушує тему інклюзії в дитячих казках. Її книжки «Зайчик-Нестрибайчик та його смілива мама» та «Зайчик-Нестрибайчик подорожує» вийшли українською, німецькою та польською мовами.

Сьогодні письменниця живе з родиною у Польщі. Вона визнає, що фізично життя там значно комфортніше.

«Транспорт, інфраструктура, будівлі — звичайно, не ідеально, ще є де допрацювати, але в цілому значно краще, ніж в Україні. Особливо, що стосується транспорту. Для нас це дуже важливо, бо мій син любить подорожувати, це його пристрасть».

Водночас ставлення людей, за її словами, в обох країнах дуже подібне.

«Як в Україні, так і в Польщі ми зіштовхувалися з трохи нездоровою реакцією. Та, звичайно, це найчастіше діти. Діти безпосередні, вони можуть пальцями показувати, зцінятися, завмирати, ойкати, кричати, питати, що це, хто це».

Перший рік у Польщі вона не могла звикнути до того, що користування громадським транспортом може бути безпроблемним.

«Я все ще хвилювалася, що це буде проблемою. Врешті-рештдесь тільки на другий рік я звикла, що можна не перейматися: водій вийде, відкине пандус і взагалі жодних проблем. Але цявіль собі, що за цей час у нас було достатньо епізодів, коли водії або взагалі не виходили, або не хотіли відкривати той пандус. І що ви думаєте? То були водії-іноземці, нерідко з України. Така ось іронія».

Говорячи про інклюзивну лексику, Драчковська визнає, що мова змінюється дуже швидко:

«Я, чесно кажучи, не сильно заціклююсь на лексиці. Якщо вибирати між толерантною лексикую і доступним середовищем, то я б краще вибрала доступне середовище. Коли я зустрічаюся з подругою на кріслі колісному, я кажу: «Валя, пішли, підем, пройдем». Я вже давно не кажу «під'їдь» чи «проїдь». Це питання звички. Але середовище важливіше, тому що без нього не буде ніякої інклюзії. Моя подруга сказала: «Ти написала казку про ДБН» (ред.: державні будівельні норми). Ми там донесли елементарні стандарти: який має бути кут пандуса (не більше 5 градусів), яка ширина дверей, як виглядає доступна каса і транспорт. Люди часто не знають цих норм. Вони роблять пандус під кутом 45 градусів і дивуються, чому туди не можна заїхати».

Ідея книжок про Зайчика народилася після зустрічі зі школярами у Чернівцях.

«Вони просто з неймовірним здивуванням роздивлялися мою дитину, ставили мільйон

запитань: чому він такий? Чи він витікується? Чи це заразне?» Коли письменниця запитала, чи діти раніше бачили дитину на візку, всі відповіли: «Ні». «У мене був такий шок тоді. Діти ж не брешуть».

Спочатку вона думала написати методичку для шкіл, але зрозуміла, що найкраще може говорити з дітьми саме мовою літератури. Разом із донькою, художницею Оксаною Драчковською-молодшою, вони створили дві перші книжки серії. Третю частину ілюструвала вже інша художниця. Нова книжка має назву «Зайчик Нестрибайчик та його друзі» і є особливо важливою для авторки. «Для мене вона дуже важлива через моральне відкриття: щоб дружити і любити, нам не потрібно навіть розуміти одне одного, а тільки приймати».

У літньому таборі Нестрибайчик знайомиться з дітьми з різними особливостями розвитку — ментальними, фізичними, аутичними розладами. «Вони різні, але вони здружилися. Це актуально зараз для українського суспільства... Нам залишається тільки одне: приймати і любити навіть без повного розуміння досвіду».

Письменниця переконана, що дитяча література має виховувати емпатію.

«Коли вони побачать такого Нестрибайчикадесь в житті, то він принаймні не буде їм здаватися якоюсь чужасією, а вже буде викликати якась розуміння, може, навіть симпатію».

Особистий досвід Драчковської також показав їй відмінності між українською та польською системами підтримки людей з інвалідністю. Її син Назар досі не має точного діагнозу.

«Йому вже 17 років, але ніхто так і не знає, що з ним таке. Ми робили всі можливі обстеження, аналізи — все одно нічого не знайшли. Можливо, він взагалі один такий в світі».

В Україні відсутність діагнозу фактично означала відсутність системної допомоги.

Розмірковуючи про інклюзивну літературу, письменниця виступає проти штучних квот, як, наприклад, у Голлівуді, оскільки це знецінює творчість та ідею, і переконана, що присутність людей з інвалідністю в книжках має бути природною.

«Щоб такі герої з'являлися природно, вони мають бути в житті. Якщо люди на кріслах колісних будуть всюди — в офісах, у подорожах — письменники будуть їх бачити і відображати у своїх творах. Інклюзивна література вже існує... Просто вона має приходити з досвіду, а не через насильство»

„Annehmen und lieben, auch ohne vollkommenes Verstehen.“

Ein Gespräch mit Oksana Dratschkowska über Inklusion und Literatur

Text: Ganna Gnedkova
Fotos: Oksana Dratschkowska

OKSANA DRATSCHKOWSKA ist eine ukrainische Autorin und Mutter eines Kindes mit Mobilitätseinschränkung, eine der wenigen, die das Thema Inklusion in Kindermärchen aufgreift. Ihre Bücher „Das nichthoppelige Häschen und seine mutige Mama“ sowie „Das nichthoppelige Häschen ist auf Reisen“ über ein besonderes Häschen im Rollstuhl sind auf Ukrainisch, Deutsch und Polnisch erschienen.

Heute lebt die Schriftstellerin mit ihrer Familie in Polen. Sie gibt zu, dass das Leben dort in praktischer Hinsicht deutlich komfortabler ist:

„Der öffentliche Verkehr, Infrastruktur, Gebäude – insgesamt deutlich besser als in der Ukraine. Vor allem, was den Verkehr angeht. Für uns ist das sehr wichtig, denn mein Sohn reist gerne, liebt die Eisenbahn und Züge, das ist seine große Leidenschaft.“

Gleichzeitig, so sagt sie, sei die Haltung der Menschen in beiden Ländern sehr ähnlich.

„Sowohl in der Ukraine als auch in Polen sind wir auf eine etwas unangebrachte Reaktion gestoßen. Das sind natürlich meistens Kinder. Kinder sind direkt, sie zeigen mit dem Finger, bleiben stehen, erstarren, stöhnen, schreien und fragen: „Was ist das? Wer ist das?“

Wenn es um inklusive Sprache geht, gibt Dratschkowska zu, dass sich die Begriffe sehr schnell verändern.

„Ehrlich gesagt, mache ich mir nicht allzu viele Gedanken über die Wortwahl. Wenn ich zwischen toleranter Wortwahl und einer barrierefreien Umgebung wählen müsste, würde ich mich eher für die barrierefreie Umgebung entscheiden. Wenn ich mich mit einer Freundin im Rollstuhl treffe, sage ich: „Walja, lass uns gehen, du gehst, du kommst vorbei.“ Ich sage schon lange nicht mehr „fahr heran“ oder „fahr durch“. Das ist eine Frage der Gewohnheit. Aber die Umgebung ist wichtiger, denn ohne sie gibt es keine Inklusion.“

Im ersten Jahr in Polen konnte sie sich nicht daran gewöhnen, dass die Nutzung öffentlicher Verkehrsmittel problemlos sein kann.

„Ich hatte Angst, mein Herz schlug jedes Mal wie wild, wenn wir zum Bus gingen. Erst im zweiten Jahr habe ich mich daran gewöhnt, dass man sich keine Sorgen machen muss: Der Fahrer steigt aus, klappt die Rampe aus und es gibt überhaupt keine Probleme. Aber stellen Sie sich vor, dass es in dieser Zeit genug Vorfälle gab, bei denen die Fahrer entweder gar nicht ausstiegen oder die Rampe nicht ausklappen wollten. Und was glauben Sie? Diese Fahrer kamen nicht selten aus dem Ausland, darunter auch aus der Ukraine. Das ist eben die Ironie der Sache.“

Die Idee zu den Büchern über das Häschen entstand nach einer Begegnung mit Schülerinnen und Schülern in Tscherniwzi.

„Sie betrachteten mein Kind mit unglaublicher Verwunderung und stellten eine Million Fragen: Warum ist er so? Wird er wieder gesund? Ist das ansteckend? Ich fragte sie, ob sie noch nie ein Kind im Rollstuhl gesehen hätten. Und sie riefen alle wie aus einem Munde: „Nein.“ Das war damals ein echter Schock für mich. Kinder lügen ja nicht. Und von da an ließ mich dieses Thema nicht mehr los.“

Zunächst wollte sie ein pädagogisches Handbuch für Schulen schreiben, erkannte aber, dass sie Kinder am besten durch Literatur erreichen kann. Gemeinsam mit ihrer Tochter, der Illustratorin Oksana Dratschkowska jun., schuf sie die ersten beiden Bücher der Reihe. Der dritte Band wurde bereits von einer anderen Künstlerin illustriert. Er trägt den Titel

„Das nichthoppelige Häschen und seine Freunde“ und ist der Autorin wegen einer moralischen Erkenntnis besonders wichtig: „Um befreundet zu sein und zu lieben, müssen wir einander nicht einmal verstehen, sondern nur akzeptieren. Die Handlung dreht sich um ein Sommercamp, in dem das nichthoppelige Häschen Tiere mit verschiedenen Besonderheiten trifft – geistigen, körperlichen oder autistischen Störungen. Sie sind unterschiedlich, aber sie haben sich angefreundet. Das ist derzeit aktuell für die ukrainische Gesellschaft, in der sich die Erfahrungen der Soldaten und der Menschen im Hinterland stark unterscheiden. Uns bleibt nur eines: anzunehmen und zu lieben, auch ohne die Erfahrungen vollständig zu verstehen.“

Die Schriftstellerin ist überzeugt, dass Kinderliteratur Empathie fördern muss.

„Wenn Kinder einem solchen nichthoppeligen Häschen im wirklichen Leben begegnen, wird er ihnen zumindest nicht als irgendeine Kuriosität erscheinen, sondern bereits ein gewisses Verständnis, vielleicht sogar Sympathie wecken.“

Auch ihre eigenen Erfahrungen haben ihr die Unterschiede zwischen dem ukrainischen und dem polnischen Unterstützungssystem für Menschen mit Behinderungen vor Augen geführt. Ihr Sohn Nasar hat bis heute keine genaue Diagnose.

„Er ist bereits 17 Jahre alt, aber niemand weiß wirklich, was mit ihm los ist. Wir haben alle möglichen Untersuchungen und Tests durchgeführt – trotzdem wurde nichts gefunden. Vielleicht ist er sogar der Einzige auf der Welt, dem es so geht.“

In der Ukraine bedeutete das Fehlen einer Diagnose praktisch das Fehlen jeglicher systematischer Unterstützung.

„Keine Diagnose – also keine Behinderung, und das ist doch Unsinn. Mein Kind war noch nie in einer Reha-Einrichtung. Und erst hier in Polen haben wir erfahren, dass all das keine Rolle spielt – wichtig ist der Gesundheitszustand. Wir haben eine Behinderungsbescheinigung erhalten, die uns unabhängig von der Diagnose Anspruch auf medizinische Betreuung gewährt. In der Ukraine wurde uns sogar eine schwere Behinderung verweigert, weil in der Krankenakte „nichts Katastrophales vermerkt“ war. In Polen wurde uns eine lebenslange Behinderung zuerkannt, während wir in der Ukraine den Antrag alle fünf Jahre erneuern mussten.“

Wenn sie über inklusive Literatur nachdenkt, spricht sich Dratschkowska gegen künstliche Quoten – etwa wie in Hollywood – aus, weil diese sowohl die Kunst als auch die Idee der Inklusion entwerteten.

„Wenn jemand die Vorschrift einführen wollte, dass in jedem Manuskript eine Figur mit Behinderung vorkommen muss, wäre ich die Erste, die schreien würde: „Hört damit auf!“ Damit solche Figuren ganz natürlich auftreten, müssen sie im Leben vorhanden sein. Wenn Menschen im Rollstuhl überall zu sehen sind – in Büros, auf Reisen –, werden Schriftsteller sie wahrnehmen und in ihren Werken widerspiegeln. Übrigens gibt es inklusive Literatur bereits – denken Sie nur an die Figuren der Klassiker mit ihren Besonderheiten. Sie muss einfach aus Erfahrung entstehen und darf nicht erzwungen werden“

Текст: Олена Богатиренко

НАТАЛІЯ ЛЮТІКОВА: Ми не маємо права втратити наших дітей з Криму!

2014 рік. Ти живеш у Криму. Ти – підліток чи підлітка, тобі 12 або 16 років, і в тебе є українське громадянство, але немає українського паспорта. Тобі за законом ще не треба його мати, або ти не встиг(ла) його отримати, тому що російська окупація Криму перекреслила всі можливості: оформити український паспорт, закінчити українську школу, отримати український атестат і вступити до українського вишу.

А тепер уяви, що твої батьки підтримали окупацію. Вони кажуть тобі: «Ти не отримаєш український паспорт. Інакше я тебе здам ФСБ».

Самостійно виїхати на підконтрольну Україні територію ти не можеш – українські прикордонники тебе не пропустять. Такий закон. І виходить, що, маючи українське свідоцтво про народження, ти не можеш підтвердити своє громадянство й отримати власний законний паспорт.

Ми поговорили з Наталією Лютіковою – уродженкою Криму, волонтеркою, координаторкою проекту «Окупація очима підлітків» та головою фонду «Лікарі для героїв». Уже понад десять років вона опікується долею українських дітей, які залишилися на окупованих територіях.

Ілюстрація:
Анастасія Молдаван

Фото: www.fb.com/ljutikova

Із початком повномасштабного вторгнення ситуація ще більше ускладнилася. Єдиного алгоритму виїзду для українських дітей та молодих людей, які досягли повноліття і живуть в окупації, досі не існує. Інформація, яку можна знайти у відкритому доступі, настільки забюрократизована, що, скориставшись нею, можна потрапити в пастку: не виїхати взагалі або ж отримати проблеми з російськими спецслужбами.

Водночас українські державні органи, які мали б допомагати громадянам України з окупованих територій дістатися підконтрольної території та оформити документи, часто не виконують цих функцій. За словами Наталії Лютікової, Державна міграційна служба трактує законодавство таким чином, щоб фактично не надавати допомоги жителям Криму, Донецької та Луганської областей. Йдеться насамперед про два положення постанови Кабінету Міністрів України щодо видачі паспортів, які потребують негайних змін і суттєвого спрощення процедури.

Досі молоді люди, які не мають внутрішнього українського паспорта, можуть в'їхати на підконтрольну територію України лише за наявності свідків. Донедавна їх мало бути троє: обоє батьків, які мають українські паспорти, і ще один свідок. Усі вони повинні були підтвердити особу дитини.

Це було складно зробити навіть у період з 2014 по 2022 рік, а сьогодні – майже неможливо. Лише нещодавно, у 2025 році, процедуру дещо спростили: тепер достатньо одного свідка – одного з батьків або, наприклад, сусіда. Але що робити, якщо батьки проти? А таких історій, каже Наталія Лютікова, чимало. Навряд чи наважиться допомогти й хтось із близьких знайомих, адже люди бояться контролю та переслідувань з боку ФСБ.

Заїхати на територію України лише зі свідоцтвом про народження неможливо, адже така людина не ідентифікована в державних реєстрах. А з російськими документами часто неможливо дістатися України через європейські країни, які межують з нашою державою. І навіть якщо всіма правдами й неправдами вдається потрапити на підконтрольну територію, це ще не означає, що український паспорт буде отримано.

«Одна дівчина, якій я допомагала, прожила у Києві тринадцять місяців без документів. Вона не могла отримати медичну допомогу, не могла офіційно працевлаштуватися – фактично вона була "ніхто". У видачі документів нам відмовили і ДМС, і суд. Не допомогли ні Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, ні народні депутати. У результаті дитина настільки психологічно зламалася, що, отримавши паспорт, не витримала і повернулася до Криму», – розповідає Наталія Лютікова.

За її словами, майже з усіма дітьми, якими вона опікувалася, отримати документи вдавалося лише завдяки медійному розголосу та суспільному тиску.

«Це катастрофа державного масштабу. Ми вже втратили величезний пласт молодих, вмотивованих і патріотичних громадян України, яким не дали можливості зберегти зв'язок зі своєю країною. Ці діти хочуть жити в Україні, навчатися в наших університетах, служити у Збройних силах України. Але такої можливості вони досі не мають.

У перші п'ять років після окупації Криму це були тисячі молодих людей. Сьогодні їх значно менше. І не тому, що вони зрадили Україні.

Вони подорослішали, закінчили російські школи та університети, створили сім'ї, знайшли роботу, дехто працює у державних установах. І тепер вони бояться української влади, яка може сприймати їх як зрадників».

На початку червня 2026 року Міністерство закордонних справ України повідомило про запровадження спрощеного механізму повернення для окремої категорії громадян України. Відтепер особи, народжені після 24 серпня 1991 року на тимчасово окупованих територіях України, щодо яких відсутні відомості в Єдиному державному демографічному реєстрі, можуть оформити посвідчення особи на повернення в Україну в закордонних дипломатичних установах України, зокрема в Туреччині, Грузії, Вірменії та Казахстані. Це можливо навіть за відсутності інформації про них у державних реєстрах або за наявності лише відомостей про їхніх батьків.

Хочеться вірити, що кожна дитина, яка вимушено жила на окупованих Росією територіях, але прагне повернутися до вільної України, отримає таку можливість. І що держава зробить усе, аби ці діти не втратили свою Батьківщину ■

Ілюстрація: Анна Вахрамєєва

Text: Olena Bogatyrenko Aus dem Ukrainischen: Anna Gutsaliuk

NATALIJA LJUTIKOWA: Wir haben kein Recht, unsere Kinder aus der Krim zu verlieren!

Foto: www.fb.com/ljutikova

Illustration:
Anastasiia Moldavan

kannst du deine Staatsangehörigkeit nicht nachweisen und deinen rechtmäßigen Pass nicht erhalten.

Das Jahr 2014. Du lebst auf der Krim. Du bist ein Teenager, 12 oder 16 Jahre alt, und du besitzt die ukrainische Staatsangehörigkeit, hast aber keinen ukrainischen Pass. Gesetzlich musst du ihn noch nicht besitzen, oder du hast es nicht mehr rechtzeitig geschafft, ihn zu bekommen. Denn die russische Besatzung der Krim hat dir alle Wege versperrt: einen ukrainischen Pass zu erhalten, eine ukrainische Schule zu absolvieren, ein ukrainisches Abschlusszeugnis zu bekommen und an einer ukrainischen Hochschule zu studieren.

Und nun stell dir vor, deine Eltern unterstützen die Besatzung. Sie sagen zu dir: „Du wirst keinen ukrainischen Pass bekommen. Sonst liefere ich dich dem FSB aus.“ Alleine kannst du nicht aus dem besetzten Gebiet ausreisen, weil die ukrainischen Grenzschrützer dich nicht durchlassen werden. So ist das Gesetz. Und obwohl du eine ukrainische Geburtsurkunde hast,

Wir haben mit Natalija Ljutikowa gesprochen. Sie lebt heute in Kyjiw, stammt aber aus der Krim. Sie ist eine Freiwillige, Koordinatorin des Projekts „Die Besatzung durch die Augen von Teenagern“ und Leiterin der Stiftung „Ärzte für Helden“. Seit 2014 setzt sie sich für das Schicksal ukrainischer Kinder ein, die in den besetzten Gebieten leben.

Seit Beginn der groß angelegten Invasion hat sich die Situation verschlimmert. Einen einheitlichen Ablauf für die Ausreise ukrainischer Kinder oder Teenager, die bereits die Volljährigkeit erreicht haben und in der Besatzung leben, gibt es bis heute nicht. Die Informationen, die öffentlich zugänglich sind, sind derart bürokratisch, dass man bei ihrer Nutzung leicht in eine Falle geraten kann: Entweder scheitert die Ausreise vollständig, oder man gerät in Konflikt mit dem russischen FSB.

Gleichzeitig erfüllen jene ukrainischen Behörden, die Bürgerinnen und Bürgern aus den besetzten Gebieten eigentlich dabei helfen sollten, in die von der Ukraine kontrollierten Gebiete zu gelangen und Dokumente zu erhalten, diese Aufgabe oft nicht. Nach Ansicht von Natalija Ljutikowa legt der Staatliche Migrationsdienst der Ukraine die Gesetzgebung so aus, dass er faktisch keine Hilfe für die Bewohner der Krim sowie der Gebiete Donezk und Luhansk leisten muss. Dabei geht es insbesondere um zwei Bestimmungen einer Verordnung des ukrainischen Ministerkabinetts zur Ausstellung von Pässen für junge Menschen, die dringend geändert und vereinfacht werden müssten.

Das Problem ist folgendes: Bis heute konnten junge Menschen, die keinen inländischen ukrainischen Pass besitzen, nur mit drei Zeugen in das kontrollierte Gebiet einreisen – mit den Eltern, die ukrainische Pässe haben, und einem weiteren Zeugen. Sie alle mussten die Identität des Kindes bestätigen. Im Zeitraum von 2014 bis 2022 war das bereits schwer, aber heute ist es absolut unmöglich. Erst im Jahr 2025 wurde die Situation etwas vereinfacht, sodass nun ein Zeuge ausreicht – entweder ein Elternteil oder ein Nachbar. Doch was, wenn die Eltern dagegen sind? Solche Fälle, sagt Natalija Ljutikowa, gibt es viele. Und kaum jemand aus dem näheren Umfeld wird bereit sein zu helfen, weil die Menschen Angst vor Kontrolle und Repressionen durch den FSB haben.

Mit einer Geburtsurkunde kann man nicht in das Gebiet der Ukraine einreisen, da man in der Datenbank der ukrainischen Staatsbürger nicht identifiziert ist. Mit russischen Dokumenten wiederum gelangt man nicht durch das Gebiet der europäischen Grenzländer. Und selbst wenn man es mit allen Mitteln und Wegen aus dem besetzten Gebiet schafft, ist es nicht unbedingt sicher, dass man einen ukrainischen Pass erhält.

„Ein Mädchen, dem ich geholfen habe, lebte 13 Monate lang ohne Dokumente bei Bekannten in Kyjiw. Sie konnte keine medizinische Hilfe in Anspruch nehmen, sich offiziell bewerben, sie war ein Geist. Die Ausstellung der Dokumente wurde uns sowohl vom Migrationsdienst als auch vom Gericht verweigert. Weder die Vertretung des Präsidenten der Ukraine auf der Krim noch die Parlamentsabgeordneten konnten helfen. Am Ende war das Mädchen psychisch so gebrochen, dass sie es nach Erhalt ihres PASSES nicht mehr aushielt und auf die Krim zurückkehrte“, erzählt Natalija Ljutikowa. Nach ihren Worten gelingt es bei fast allen Kindern, die sie begleitet hat, Dokumente nur dank öffentlicher Aufmerksamkeit und medialem Druck zu erhalten.

„Das ist eine Katastrophe von nationaler Bedeutung. Wir haben bereits eine ganze Generation junger, motivierter und patriotischer Bürgerinnen und Bürger verloren, denen man die Möglichkeit genommen hat, den Kontakt zu ihrem Land aufrechtzuerhalten. Diese Kinder wollen in der Ukraine leben und an unseren Universitäten studieren. Sie wollen sich den ukrainischen Streitkräften anschließen. Doch diese Möglichkeit haben sie bis heute nicht.“

In den ersten fünf Jahren nach der Besetzung der Krim handelte es sich um Tausende junger Menschen, heute sind es viel weniger. Und das nicht, weil sie die Ukraine verraten hätten. Sie sind erwachsen geworden, haben russische Schulen und Bildungseinrichtungen abgeschlossen, ihre Familien gegründet, Arbeit gefunden. Einige arbeiten in staatlichen Einrichtungen. Sie haben mittlerweile Angst vor den ukrainischen Behörden, die sie als Verräter betrachten könnten“.

Anfang Juni 2026 kündigte die Ukraine ein vereinfachtes Verfahren für die Rückkehr bestimmter Staatsangehöriger aus den vorübergehend besetzten Gebieten an. Personen, die nach dem 24. August 1991 in den besetzten Gebieten geboren wurden und zu denen keine Daten in den staatlichen Registern vorliegen, können künftig in ukrainischen Auslandsvertretungen – insbesondere in der Türkei, Georgien, Armenien und Kasachstan – ein Rückkehrdokument beantragen. Dies gilt auch dann, wenn lediglich Informationen über ihre Eltern vorhanden sind.

Ich glaube fest daran, dass jedes Kind, das gezwungen war, in den von Russland besetzten Gebieten zu leben, aber in einer freien Ukraine leben möchte, die Möglichkeit erhalten wird, die Besatzung zu verlassen. Und ich hoffe, dass der Staat alles dafür tun wird, damit diese Kinder ihre Heimat nicht verlieren ■

